

*Ірина Савченко,
канд. філол. наук, доцент*

ОПОВІДАННЯ ПРО ЧУДЕСА У “ЧЕТЬЯХ-МІНЕЯХ” ДИМИТРІЯ РОСТОВСЬКОГО (ТУПТАЛА)

“Четьї-Мінеї” Димитрія Ростовського (Туптала) і до сьогодні залишаються найповнішою антологією житій християнських святих, які визнаються православною церквою. Разом з тим саме цей агіографічний збірник становить собою взірць опрацювання житійного матеріалу. Редагуючи численні оповідання про святих, Димитрій ставив за мету не тільки систематизувати всю відому інформацію про християнських праведників, але й надати їй привабливого для читача вигляду. Елементи белетризації житійного тексту поєднуються з канонічними композиційними частинами, властивими агіографічному творові. Серед них – оповіді про чудеса, віра в які є невід’ємною ознакою християнського віровчення і які відповідно до церковно-канонічних вимог щодо жанру житія є обов’язковими. Однак, на думку Л.Дмитрієва, саме оповідання про чудеса “...були тим матеріалом, який найсильніше руйнуюче діяв на строгі канони житійного жанру” [3, С.193].

Описуючи численні чудеса християнських святих, Димитрій був свідомий того, що серед різноманітної інформація, яка подавалася у агіографічному творі, саме вони найкраще впливають на простого читача, для якого моральна досконалість святого значить набагато менше, ніж здатність творити щось незвичайне. У *Чудесах преподобного і богоносного отця нашого Сергія Радонезького* читаємо:

“Светло светит солнце и согревает своими лучами землю, но еще светлее сияет великий чудотворец, просвещая своими чудесами (підкреслення наше. – І.С.) и молитвами души человеческія. И не исчезнет никогда слава преподобнаго, - она будет сиять вечно” [4, С.552].

Як стверджує М.Грабар-Пассек, чудеса мали особливе значення для історії становлення, утвердження та розповсюдження християнської церкви, “віра в чудеса стає невід’ємною ознакою християнського віровчення, закриваючи собою як догматичне, так і моральне його вчення” [2, С.18].

Чудовне трактувалося як особливий дар, яким Бог позначає своїх обранців у подяку за відданість. “Чудо остаточно закріплює сакральний статус святого, інтегрує кінцеве земне життя і небесне, час і вічність. Воно означає повне торжество духовного над матеріальним, знаменує вирішення тієї суперечливої ситуації, в якій опинилася людина Божа” [1, С.33]. Праведник, здійснюючи чудо, тим самим засвідчує не тільки свою обраність, а й укладає своєрідне моральне “перемир’я” із світом від імені Бога.

Дар чудотворення, який був обов’язковим атрибутом святості (але не віри!) і одним з найвагоміших аргументів на користь ушанування подвижника, свідчив про обраність не лише самого святого, але й людей, що були свідками чи учасниками чуда, адже “чудеса можуть бачити і розуміти лише достойні їх” [6, С.199]. Так, у *Страданії великомучениці Євфимії* воїни – Віктор і Сосфен та Кесар і Варій - за наказом проконсула Приска мусять кинути великомученицю у палаючу піч. Віктор і Сосфен відмовляються це зробити, бо бачать у вогні Божих посланців:

“Не можемь мы... честней сеи деве, нашими скверными прикасатися руками, и въ огонь ю въметати. Аще и главы наша усечеш; видимь бо чудо предивно (підкреслення наше. - І. С.) Єго же твоя не видят очеси” [5, Л.107].

І це видіння не тільки відвертає їх від здійснення наруги над Євфимією, але змушує повернутися до християнства. Два ж інші – Кесар і Варій – виконують злочинний наказ, бо морально не готові бачити чудо, не вірять у нього. Так жителі Назарета також позбавляються можливості стати свідками Ісусових чудес, бо сумніваються у Ньому, не вірять у їх Божественну природу (Матв. 13, 53-58).

Описи чудес і фактів чудотворення у Четях-Мінеях Димитрія займають значне місце поряд з іншими засобами характеристики святості праведників. Однак слід зразу відзначити, що традиційно за своєю структурою ці оповідання могли бути або сухим протокольним записом обсягом у декілька рядків, або розгорнутою оповіддю, тривалою в часі і складною за своїми перипетіями. Це залежало від жанрової природи житійного тексту. У поширених житіях-біосах автор досить широко подає описи чудес, творених святим як за життя, так і після смерті. Це ми можемо спостерігати у житіях *Симеона Столпника, мученика Маманта, преподобної Феодори, священномученика Корнилія сотника*.

У житіях-мартиріях кількість і докладність опису фактів чудотворення свяtimi здебільшого незначна, автор обмежується лише їх констатацією, як у *Страданії святого мученика Севіріана* (“...идеже многая при гробе его подавахуся болнымъ исцеление...” [5, Л.68]) чи *Страданії Созонта*, на могилі якого “ **многая сотворяхуся чудеса**” [5, Л.52].

Серед текстів цієї жанрової групи наявні і такі (це, переважно, так звані “колективні” житія), де канонічна частина опису чудес взагалі відсутня, як, наприклад, у *Страданії святих мучеників Урбана, Феодора і Медимна* чи *Страданії святих мучеників Ромила і Євдокія та “іже с ними”*.

Причину такого відносно вільного поводження з обов’язковою частиною житійного тексту треба шукати у характері самого життя-мартирія, яке ставило за мету довести святість праведника не через опис його життя і божественного дару чудотворення, а через показ мужності, стійкості при тілесних стражданнях, відданості християнському Богові.

Зробивши лише загальний огляд характеру чудес, які творяться свяtimi праведниками, можна прийти до висновку, що переважна їх частина повторює або є схожою на чудеса, що їх здійснив Ісус Христос. Так, Севіріан та Корнилій Сотник воскрешають померлих, Іоанн Постник заспокоює розбурхане море, більшість із святих володіють даром uzдоровлення хворих та біснуватих.

Житійний текст ставив за мету якщо не уподібнити святого та Ісуса, то у всякому разі – співвіднести ці образи. Це спостерігається навіть при характеристиці святого та описі обставин його подвигу. Наприклад, описуючи страждання Феодота, Димитрій зазначає, що язичники наклали йому на голову терновий вінець, “**яко иногда на Христа еврей**” [5, Л. 97 зв.], а описуючи саме чудо: святий, кинутий зв’язаним у море, не тоне, - автор пояснює: “**...єго же яко Петра десница Христова, невидимо поддержаше**” [5, Л.98].

Уподібнення Ісуса і святого, здатного творити чудо, у житійних текстах Димитрія здійснюється і через показ ставлення оточуючих до побаченого. У *Житії святого Маманта* Димитрій оповідає про те, як за наказом царя-поганина праведника віддають на поталу диким звірам: ведмедиці, гепардові та леву (до речі, це традиційний для житія “комплект” хижих тварин, з якими мусить зустрітися святий-мученик). Коли ж люди побачили, що Мамант залишається неушкодженим, а звірі ласкаві до нього, вони вимагають вбити його, звинувачуючи у чародійництві. “**Наущаемы от діавола**” монахи починають ненавидіти преподобну Феодору, дізнавшись про те, що вона змогла приборкати страшного крокодила. Проконсул Приск називає святу Євфимію “**волшебницей**”, коли вона декілька разів залишається неушкодженою після страшних тортур, і приходять до думки, що, як чарівниця, вона може переборювати лише видимі небезпеки. Правитель Киликії Дометіан, який під час полювання побачив, що пустельник Зосима живе, оточений дикими звірами, відкрито

заявляє про його чародійство і сумнівається у Божественній допомозі. Так само і численні чудеса, здійснювані Христом, викликали до нього ненависть та переслідування з боку фарисеїв, які бачили в Ісусові не Сина Божого, а звичайного чарівника (Матв. 9, 34; 12, 24).

У Євангелії Марка читаємо, що Ісус після свого воскресіння, посилаючи апостолів на всесвітню проповідь, не тільки дав їм чудодійну силу, але й владу передавати її усім, хто істинно увірує у нього (Мк, 16, 17-18). Тому зрозуміло, чому у Димитрія священномученик Автоном

“яко некоторый Апостоль глаше... слово Божіє съ всякимъ дерзновеніємъ невозбранно, ибо действовал в нем той же святыи духъ, иже на святыя Апостолы въ языцехъ огненныхъ иногда взыйде” [5, Л.89].

При описові чудес увага Димитрія зосереджувалася не тільки на самому святому, а й на тих, хто його оточував, хто був об'єктом його морального чи фізичного впливу. “Доля людини – суть кожного чуда загалом, - стверджує Л.Дмитрієв, - і стосовно цього кожне чудо з будь-якого життя мусить хвилювати читача, пробуджувати його інтерес” [3, С.196]. У житіях, присвячених першим християнам-мученикам, Димитрій зосереджує увагу навіть не стільки на самому святому чи описі чудес, скільки вказує на наслідки чудотворення, суть яких зводиться до пропаганди та ширення серед язичників нової віри, у чому, власне, й полягало покликання і заслуга перших християнських святих-мучеників. Так, коли сотник Корнилій своєю молитвою повертає життя дружині та синові князя Димитрія, і це змушує самого володаря, його придворних та ще 227 осіб увірувати у Христа, а після смерті святого

“...плакаше много над отцем и учителем своим, и свещи вжегши, и певше надгробныя песни, погребоша его честно... и по вся дни верныи над гроб его приходяще, кадяху ливанъ и моляхуся...” [5, Л.96].

Навертаються до Христової віри і громадяни Каппадокії, які бачать, що відданий на спалення у печі мученик Мамант через три дні виходить з вогню неушкоджений.

Перекладна та оригінальна агіографічна проза виробила певний стереотип у змісті та зображенні чудес. Він є нормою і для Димитрія. У його Четях зустрічаються такі види чудотворення:

- видіння, які бачить святий; після смерті він сам може являтися у снах чи видіннях;
- показ чудодійної сили молитви;
- перемога та приборкання диких звірів;
- зцілення хворих;
- воскресіння мертвих;
- чудесні зцілення на могилі святого;
- нетлінні останки святого.

Описи чудес у Четях-Мінеях Димитрія за часом здійснення можна розділити на дві великі групи: прижиттєві чудеса та посмертні чудеса, що відбуваються від мощів святого, на його могилі чи завдяки молитві, зверненій до праведника.

Оповідання про прижиттєві чудеса входять у власне житійну частину твору, у якій йдеться про подвижництво праведника, і становлять “прижиттєві” докази богообраності праведника.

У розділі чудес агіограф є найменш залежним від дотриманням обов'язкових композиційних правил агіографічного жанру: опис кожного акту чудотворення може виступати як окреме самостійне оповідання, не пов'язане із загальною сюжетною канвою твору. Це властиво здебільшого житіям-біосам, де з допомогою чудес святий начебто вступає у психологічне протиборство із оточуючим його світом, доводячи свою смиренність, праведність та богообраність. Так, коли святу Феодору підступом посилають у віддалений монастир з грамотою, сподіваючись, що вона

“будеть зверми сненна по пути; бяху бо тамо зверы безчисленны, и немощно бе кому пройти путь той ношью, ради преходящихъ зверей” [5, Л.81 зв.],

її “незвичайність” виявляється у здатності приборкати страшного звіра. А це змушує ворогів святої не тільки припинити чинити їй зло, але й покаятися у гріхах.

Серед прижиттєвих чудес святих зустрічаються оповіді про незвичайні випадки з життя різних людей, цікаві історії. Один з таких белетризованих сюжетів знаходимо у *Житії Симеона Столпника*. Автор розповідає про розкаяння розбійника,

“многихъ человекѡв убиваше на путехъ и въ домехъ, татски нападая напрасно, въ весехъ и преградяхъ” [5, Л.10],

який, утікаючи від переслідування і потрапивши до стовпа, на якому спасався святий, розкаюється у своїх гріхах і віддається у руки воїнів. Цей факт важко трактувати як звичайний акт чудотворення, однак у контексті Житія він подається саме як чудо, суть якого у тому, що святий прикладом свого спасіння надихає людину, що втратила усяке розумінні добра і зла, на покаяння.

Часто у оповіданнях про чудеса можна зустріти фантастичні, казкові мотиви. Це стосується переважно тієї групи чудес, які присвячувалися демонстрації влади святого над тваринами, як правило – хижими: левом, гепардом, ведмедем тощо. Цікавим у цьому аспекті є опис чудодійної влади Феодори над диким звіром, який не тільки не вчиняє їй ніякої шкоди, але й охороняє в небезпечній подорожі. Однак, покорившись святій, тварина не позбавляється своєї природної агресії щодо інших людей: побачивши монастирського воротаря, звір

“ять его, и начать сокрушающе снєдати” [5, Л.82].

Це оповідання наочно демонструє, що силу над тваринною жорстокістю Бог дає лише обраним, тим, хто своїм життям і покаянням заслуговує на такий дарунок. Всі ж інші, особливо ті, хто уособлює несправедливість і гріховність, а воротар у даному випадку якраз і є представником того середовища (хай і монастиря!), яке не здатне зрозуміти святість Феодори.

Показуючи богообраність праведника, Димитрій всіляко підкреслює контраст між його фізичною слабкістю і силою приручених, переможених звірів. Преподобній Феодорі, **“дряхлій лицем”**, починає прислужувати крокодил, який до зустрічі із святою

“мимоходящія человеки и скоты поражаше” [5, Л.81].

Євфимія, після численних тортур опинившись за наказом свого мучителя Приска у рову, наповненому зміями та єхиднами, залишається не тільки неушкодженою, але й отримує від гаддя допомогу: воно підтримує її на поверхні води і не дає потонути. Мамант, живучи в пустелі в постійному посту, проповідує звірам слово Боже :

“...повеленьем бо Божіимъ собирахуся къ нему от пустыня тоя все звери, якоже овца ко Пастыру... и повиновахуся ему” [5, Л. 17 зв.].

В оповіді про святу первомученицю рівноапостольну Веклу автор підкреслює, що нагота в якій постала вона перед розлюченими звірами за наказом князя, викликає у тварин сором. У риторичному відступі Димитрій приходить до висновку, що

“безсловеснія звери человекомъ обличники и судіи на позоре том бяху; оны бо естествомъ звери суще, нравъ целомудренна человека на ся пріяша, человеци же разумны суще, в зверинныя нравы пременишася ” [5, Л. 144]

Подібні оповіді у Дмитрія є не лише аргументом на користь святості подвижників, їх здатності здійснювати таке, на що не спроможний будь-хто інший. Показ порозуміння, яке виникає між святим і хижими, бридкими тваринами, дозволяє авторові акцентувати увагу читача на гріховності, у якій потонув світ: звірі виявляються милосерднішими, чутливішими до Божого слова і Божого духу, ніж люди, які не здатні зрозуміти облудність свого шляху і відмовитися від зла.

Майже до кожного житія Дмитрій додавав опис посмертних чудес, які відбувалися від мощів святого. Чудеса, що здійснювалися від мощів того чи іншого угодника, будучи необхідною умовою його канонізації, мали особливе значення для пошанування святого. Їх розглядати як головний доказ прославлення угодника від Бога. На думку І.Яхонтова, “за своїми джерелами описи посмертних чудес святого надійніші, ніж біографічна оповідь про нього; чудеса надзвичайно діяли на людей і тому легше утримувалися в пам’яті, ніж біографічні відомості” [8, С.262].

Описи посмертних чудес - здебільшого самостійні, повністю завершені оповідання, пов’язані з основним змістом житія тільки ім’ям головного героя, вони можуть мати оригінальний сюжет і свою систему дійових осіб. Так, у *Житії Корнилія сотника* міститься розповідь про створення ікони померлого святого, написання якої доручається ченцеві Єнкратію. За своєю структурою ця частина житійного твору може бути кваліфікована як самостійне оповідання, що має сюжетний характер і незалежний від основного тексту дидактичний зміст: кожен, хто дозволить

“устами своїми некая словеса хулная рещи на святого” [5, Л.97],

буде покараний, а прощення прийде тільки після покаяння. Так, саме за допомогою опису акту чудотворення Дмитрієві вдається реалізувати одну з житійних ідей: святий, пройшовши важкий і тернистий шлях до Бога, отримує від нього не тільки покровительство, але й, умовно кажучи, стає поруч з ним. Кожен, хто дозволяє собі нехтувати повагою до праведника, отримує покарання, як і у разі нехтування християнським Богом. При цьому пояснюючи причини прощення святим Єнкратія, Дмитрій знову вдається до співставлення Господа і праведника:

“Обаче якоже самъ Господь, тако и святыи его рабы, не до конца гневаются, ни въ век враждуютъ” [5, Л.97].

Досить часто посмертні чудеса відділені від основного житійного сюжету у часі, вони можуть відбуватися через декілька років, а то й через десятки років з моменту поховання святого чи відкриття його мощів. Мотивація чудовного у такому випадку досить прозора: праведник прагне нагадати про себе, а разом з цим – і про всемогутність християнського Бога. Сотник Корнилій з’являється уві сні єпископові Силіану зі словами:

“...много время zde живу, и никтоже посети мя “ [5, Л.96],

наслідком чого є будівництво церкви імені святого, у якій пізніше відбуватимуться численні чудеса. Подібну колізію зустрічаємо і в *Житії та страданії священномученика Автонома, Страданії святого священномученика Вавили і з ним трьох отроків.*

У таких описах посмертних чудес автор вміщує значну кількість побутових деталей, на перший погляд, абсолютно несуттєвих для уявлення про характер самого чудотворення чи праведника, який його здійснює. Так, у *Житії та страданії священномученика Автонома*

оповідається про часи Костянтина Великого, коли вельможа Северіан, проїжджаючи біля місця, де лежало тіло вбитого язичниками Автонома, стає свідком дивної поведінки коней, що є знаком про необхідність побудувати там церкву на честь мученика. Автор досить докладно описує причини, які змусили Северіана обрати саме шлях, який привів його до Автономової могили, поведінку коней, реакцію на неї присутніх. Включаючи подібний деталізований матеріал у опис посмертного чуда, Димитрій досягає подвійного ефекту. По-перше, оповідь завдяки побутовому матеріалу виглядає більш достовірною, а по-друге, набуває емоційного характеру: читач, знайомлячись з “передісторією” чуда, начебто сам стає його свідком.

Іноді посмертне чудо, яке стається на могилі святого, трактується як своєрідне моральне випробування для людей, що хочуть ушанувати пам’ять праведника. Так, через багато років після смерті святого Маманта на його могилі імператор Юліан Відступник починає будівництво церкви. Однак будує він її, як зазначає Димитрій, не заради слави праведника, а з гордині та лицемірства. Тому все, що зводиться людьми вдень, вночі розпадається на порошок. Так ставалося тому, вважає автор, що Мамант не бажав, щоб на його честь була побудована церква для тих, кого Юліан почне в майбутньому переслідувати за відданість Христові.

Чудеса, що здійснювалися від мощів чи на могилі угодника, мали велике значення. Їх розглядали як особливий доказ прославлення праведника від Бога. Зрозуміло, що Димитрій не міг не включити до своїх творів подібні оповіді. Так, у *Житті Симеона Столпника* розповідається про патріарха Мартирія з Антіохії, у якого, коли він під час поховання святого хотів узяти волосся з бороди померлого, виліковується усохла рука. Чоловік, що з чотирнадцяти років був глухий і німий, у цей же час здобуває здатність чути і говорити. Далі автор зауважує, що на місці поховання Симеона здійснювалися чудеса, але не вдається до їх конкретизації, окрім посилання на Євагрія Схоластика, який на власні очі бачив, як у день смерті святого на стовпі, де той стояв, коли спасався, з’являється зірка, яка осяває всю державу.

Також Димитрій звертається до авторитетних джерел, а саме до однієї з промов Василя Великого, коли говорить про зцілення, що відбувалися на могилі святого мученика Маманта.

Окрему групу становлять описи чудотворень, які відбуваються з волі Божої і є своєрідною небесною допомогою святому. Як правило, така допомога надається у той момент життя подвижника, коли жодна інша сила не спроможна порятувати його. Напруга постійного протистояння злу, у якому перебуває святий, передбачає молитовний стан душі, сподівання на благодатну поміч згори. Сприйняття ж благодаті робить праведника причетним до Божественного чудотворення. Свята Євфимія декілька разів отримує допомогу, звернувшись до свого Небесного Нареченого – Ісуса з молитвою:

“Не остави мя вселюбезнейшій мой женише Ісусе Христе; на тя бо уповая. Не предаждь зверем душу любящую Тя, и исповедающую имя Твое святое. Не даждь порадоватися врагу моему о мне, укрепи мя, немощную рабу твою; да не одолеет мя беззаконіе” [5, Л.106].

Після звертання святої до Христа вогонь не торкається її тіла, рани заживають, люті звірі ластяться до неї. Свята Векла, тікаючи від юнаків, які хотіли збездіяти її, молиться Богові, щоб він порятував її від нападників. За Божим повелінням розступається кам’яна гора і приймає в себе святу, захистивши таким чином її дівоцтво. Таким чином, “праведність і чудо супроводжують одне одне...” [7, С.21].

Небесна сила іноді чудодійно втручається і в посмертне існування святого. Як правило, це ставалося тоді, коли люди були неспроможні або не здатні достойно вшанувати тіло і пам’ять праведника. Так, після смерті мученика Севіріана, коли земляки не можуть прийти до згоди, де його поховати, з’являється орел, який, знявши з голови святого вінець з

квітами, вказує місце для поховання. У *Страданії святого мученика Микити* Димитрій оповідає про те, що чудо сталося як спроба захистити цілісність і недоторканість його мощів. Таким чином, автор житійного тексту демонструє, що людина, яка своїм життям і смертю заслужила Боже покровительство, назавжди залишається під Небесною опікою не тільки душею, а й тілом.

Найбільша кількість чудес у житійних творах – це розповіді про зцілення: **“слепыя просвети, хромыя ходити сотвори, бесныя исцели”** [5, Л.51. зв.]. Особлива увага до чудес такого змісту зрозуміла, адже і Ісус прославив себе серед народу, повертаючи хворим здоров'я, виганяючи бісів та воскрешаючи померлих. Описуючи численні факти чудодійного зцілення, Димитрій акцентує увагу не тільки на уподібненні святого Христові, а й на гуманності праведника, який вдається до такого чуда з метою допомогти нещасному. Саме чудо є в даному випадку виявом неземного морального милосердя, нічим не обмеженої любові праведника до людей. Чудом він не лише звільняє їх від вад фізичних, але й оздоровлює духовно, адже, виявивши через посередництво чуда свій внутрішній зв'язок з Божественною силою, святий тим самим демонструє оточуючим милосердя християнського Бога, його людинолюбство. Так, у *Житії і страданії святого мученика Хоми, званого Вертоградом*, Димитрій зазначає, що від його мощів люди отримували не тільки зцілення, але й утіху у печалі та допомогу у бідах. А рівноапостольна Векла на початку хворих, що приходили до неї, вірі Христовій і цим зцілювала їх.

У цих традиційно-житійних сюжетах, що будувалися за певними етикетними формами, у різних життях можуть бути відзначені яскраві життєво-хвилюючі деталі, які надають “стандартним” чудесам уздоровлення характер не документально-протокольного запису, а живої оповіді. Серед чудес Симеона цікавою в цьому аспекті видається розповідь про жінку, яка прийшла до святого з проханнямвилікувати її від важкої хвороби: колись давно разом з водою вона проковтнула змію, яка почала збільшуватися у неї в животі і завдавала страшних фізичних страждань. Сам опис характеру хвороби досить незвичний для книжної літератури: подібний сюжет про проникнення в людський організм всіякого гаддя більш традиційний для фольклорного епосу. Прагнучи зосередити увагу саме на об'єкті чудотворення – хворій жінці, Димитрій вдається і до портретної характеристики з метою показати ступінь фізичних страждань нещасної:

“Бе же образъ жены тоя яко трава зелена” [5, Л.9].

При описі акту зцілення недуги Димитрій іноді конкретизує обставини його здійснення: вказує ім'я хворого, походження, дає описове, позбавлене всякої конкретики визначення хвороби, як у *Житії Іоанна Постника, архієпископа Константинопольського*:

“...слепца некоего именемъ Іоанна от Газы, просвети, положи въ на очи его часть от тела Христова, глаголя: Исцеливый слепаго от рожденія, Той да исцелить тя, и абіе слепый прозре” [5, Л.20 зв.].

Одне з чудес Сергія Радонезького присвячене оздоровленню біснуватого. Димитрій концентрує увагу не стільки на самому святому, скільки на хворому, докладно описуючи зміни, що ставалися у його психологічному статусі, - від стану афекту, коли біснуватий бився, втівав, до повного заспокоєння і повернення здорового глузду. Перед читачем постає, хай і незначна за обсягом, але самостійна життєва історія, в якій автор прагне показати, як змінюється доля окремої людини від спілкування з праведником. Цікаві подібні описи чудотворень-зцілень і з точки зору психологізації житійного тексту, авторського прагнення показати не тільки зовнішні фактори діяльності людської особистості, але й її внутрішній світ.

Велика група чудес у життях Димитрія зображає картини побуту монастирського життя. І це закономірно, адже значна частина святих прагне знайти спасіння саме у

монастирі, вважаючи, що монастирська братія допоможе обрати єдино правильний шлях до Бога. У багатьох чудесах цієї тематичної групи варіюються традиційні патеристичні мотиви про зникнення і несподівану появу у монастирі води чи харчових запасів. Так, Феодора, добувши один глек води, забезпечує нею у велику сушу цілий монастир. Цікавим є контекст, у якому твориться це чудо. Воно може бути потрактоване не тільки як чергове свідчення праведності Феодори, але й як своєрідне Боже прощення, яке посилається ігуменові та усій монастирській братії за те, що вони колись вигнали святу, а тепер розкаялись і прихистили її.

Загалом описи актів чудотворення як канонічний елемент композиції житійного тексту у “Четьях-Мінеях” Дмитрія Ростовського відзначаються тематичним різноманіття і є важливим змістовим та образотворчим чинником. Їх аналіз дозволяє зробити висновок про те, що саме такі описи дозволяли авторів не тільки реалізовувати морально-дидактичну мету, яка стояла перед всяким агіографічним твором, але й надавати цьому творові художньої привабливості, були одним з найсуттєвіших засобів белетризації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров А. К интерпретации Жития Алексея человека Божия. // Александров А. Образный мир агиографической словесности: Статьи и материалы. – Одесса, 1997. – С.28-38.
2. Грабарь-Пассек М. От Античности к Средневековью (IV – VIII вв.). // Памятники средневековой латинской литературы IV-IX веков. – М., 1970. – С.9-21.
3. Дмитриев Л. Жанр севернорусских житий. // История жанров в русской литературе X-XVII вв. – Л., 1972. – С. 181-202.
4. Жития святых. – Кн.1. – К., 1998. – 676 с.
5. Ростовский Дмитрий. Книга житий. – Ч.1. – К., 1689.
6. Сергей (Спасский). Полный месяцеслов Востока. – Т.1. - М., 1875. – 330 с. + 198 с. пр.
7. Чайка Т. Моральна свідомість Київської Русі за матеріалами давньокиївської агіографії: Автореферат дисерт. ... канд. філол. наук. – К., 1997. –31 с.
8. Яхонтов И. Жития святых севернорусских подвижников Поморского края, как исторический источник. – Казань, 1881. – 377 с.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто оповідання про чудеса святих як обов’язковий композиційний елемент у “Четьях-Мінеях” Дмитрія Ростовського (Туптала), визначено їх основні тематичні групи, ідейне навантаження та особливості літературного оформлення. З’ясовано, що ця частина житійних текстів є не тільки одним із засобів творення канонічного образу святого-подвижника, але й завдяки деталізації, спробам психологічного аналізу художньо збагачує агіографічний жанр, наближає його до світської повістєвої літератури.